

9ο Μάθημα: Το φιλελεύθερο δημοκρατικό υπόδειγμα

Δευτέρα, 19 Μαΐου 2025

1. Εισαγωγή: Δύο παραδόσεις, μία σύνθεση

Η φιλελεύθερη δημοκρατία αποτελεί σύζευξη δύο διακριτών αλλά συμπληρωματικών παραδόσεων:

- Η φιλελεύθερη αρχή: Προτάσσει τα ατομικά δικαιώματα και τον νομικό περιορισμό της εξουσίας.
- Η δημοκρατική αρχή: Αντλεί τη νομιμοποίηση της εξουσίας από τον λαό, μέσω συμμετοχής ή αντιπροσώπευσης.

Η ιστορική συνάντησή τους δεν υπήρξε αυτονόητη. Ο φιλελευθερισμός αναδύθηκε ως αντίδραση στον απολυταρχισμό (Locke, Montesquieu), ενώ η δημοκρατία συνδέθηκε αρχικά με λαϊκιστικά ή ριζοσπαστικά αιτήματα. Σταδιακά, ιδίως από τον 19ο αιώνα και μετά, η συνταγματική κατοχύρωση των ελευθεριών, η διεύρυνση της ψήφου και η ανάδειξη της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας οδήγησαν στη σύγκλισή τους. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η φιλελεύθερη δημοκρατία καθιερώθηκε ως το κυρίαρχο υπόδειγμα διακυβέρνησης στη Δύση.

2. Θεμελιώδεις Αρχές

Ατομική αυτονομία και αξιοπρέπεια: Το άτομο θεωρείται φορέας εγγενούς αξίας και όχι μέσο για άλλους σκοπούς. Η πολιτεία δεν επιβάλλει ενιαία αντίληψη του αγαθού, αλλά σέβεται τον ατομικό αυτοκαθορισμό.

Ελευθερία:

- Αρνητική ελευθερία: Απουσία εξαναγκασμού (κυρίως από το κράτος).
- Θετική ελευθερία: Δυνατότητα συμμετοχής στη δημόσια ζωή και αυτοκαθορισμού (συχνά επίμαχη έννοια).

Ισότητα:

- Τυπική ισότητα: Ίση μεταχείριση από τον νόμο.
- Ουσιαστική ισότητα: Αναγνώριση ότι οι κοινωνικές ανισότητες δεν πρέπει να εμποδίζουν την άσκηση βασικών ελευθεριών (π.χ. αρχές του Rawls).

Κράτος Δικαίου: Κυριαρχία σταθερών και προβλέψιμων κανόνων, διάκριση των εξουσιών, συνταγματική κατοχύρωση θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Πλουραλισμός και ανοχή: Η ελεύθερη κοινωνία συνεπάγεται διαφορετικές, συχνά ασυμβίβαστες απόψεις. Η ανοχή δεν είναι απόλυτη (Popper: παράδοξο της ανεκτικότητας).

Δημόσιος λόγος και αλήθεια: Ο φιλελευθερισμός προϋποθέτει λόγο που επιδιώκει την αλήθεια μέσω διαλόγου και επιχειρηματολογίας (Popper vs. Φουκώ).

3. Κεντρικοί Εκπρόσωποι και Ρεύματα

John Rawls:

- A Theory of Justice: Δύο αρχές δικαιοσύνης, θέση της αρχικής ισότητας.
- Political Liberalism: Πολιτικός, όχι μεταφυσικός φιλελευθερισμός. Σεβασμός στον πλουραλισμό.

Κοινωνικός Φιλελευθερισμός & Κεϋνσιανισμός:

- Ρόλος του κράτους στην εξισορρόπηση της αγοράς και την προστασία της κοινωνικής συνοχής.

Ορντοφιλελευθερισμός:

- Θεσμική κατοχύρωση της αγοράς και κοινωνική οικονομία της αγοράς.
- Βάση για το οικονομικό μοντέλο της Ε.Ε. (Συνθήκη Λισαβόνας).

4. Κριτικές και Σύγχρονες Προκλήσεις

- Εσωτερικές αντιφάσεις (π.χ. ανισότητα, τεχνοκρατία).
- Νέες απειλές: αυταρχισμός, λαϊκισμός, διάβρωση του δημόσιου λόγου.
- Ρευστοποίηση της έννοιας της αλήθειας και αποσύνδεση από τους θεσμούς.

5. Ερωτήματα για Συζήτηση

- Είναι το φιλελεύθερο δημοκρατικό μοντέλο επαρκές σήμερα;
- Πώς εξασφαλίζεται η ουσιαστική ελευθερία και ισότητα;
- Υπάρχει βιώσιμη δημοκρατία χωρίς φιλελευθερισμό;
- Ποιος είναι ο ρόλος της πολιτικής παιδείας στον 21ο αιώνα;

Προτάσεις για Περαιτέρω Μελέτη

Κλασικά κείμενα:

John Locke, Δύο πραγματείες περί κυβερνήσεως (ειδικά το Βιβλίο II)

John Stuart Mill, Περί ελευθερίας

Montesquieu, Το πνεύμα των νόμων

Alexis de Tocqueville, Η Δημοκρατία στην Αμερική

Σύγχρονη πολιτική θεωρία:

John Rawls, A Theory of Justice & Political Liberalism

Isaiah Berlin, Two Concepts of Liberty

Karl Popper, Η ανοιχτή κοινωνία και οι εχθροί της

Cass Sunstein, Why Societies Need Dissent